

De vrouw in het ambt

door Prof. Dr K.H. Miskotte, Leiden¹

I

De synode van de Nederlandse Hervormde Kerk had bij de behandeling en aanvaarding (in eerste lezing) van de nieuwe kerkorde enkele punten aangehouden waarover geen beslissing gevallen is, omdat het werk van de bezinning daarover nog niet tot genoegzame rijpheid gekomen was. In haar vergadering van maart jongstleden² heeft zij een rapport behandeld van de commissie voor de bestudering van het vraagstuk: 'de vrouw in het ambt'. Het rapport bepleit principieel de openstelling van het ambt in de gemeente voor de vrouw en vraagt praktisch de mogelijkheden te scheppen – zonder de betrekkelijke taakverdeling tussen man en vrouw te verstoren – voor die zusters van de gemeente die geschikt zijn voor het diaconale ambtswerk en voor hen die hetzij als vicaris hetzij als hulppredikant in aanmerking komen om geroepen te worden "tot de dienst des Woords en der Sacramenten" (p. 27 van het rapport). De synode heeft intussen in grote meerderheid zich aangesloten bij de minderheidsnota, die tot een tegengestelde conclusie was gekomen en zo viel de beslissing zo *conservatief* uit als men maar wensen kon. In plaats van een verruiming van de mogelijkheden voor de vrouw (en voor de gemeente) is zelfs een verenging ingetreden in zoverre als bij consequentie veranderingen in de reeds vastgestelde (eerste) lezing van de kerkorde moesten worden aangebracht, onder andere omdat op verschillende plaatsen de onderscheiding "mannelijk en vrouwelijk" moest vervallen en het overbodig werd op andere plaatsen het woord "mannelijk" te lezen. Ondanks deze radicaal conservatieve beslissing heeft de synode gemeend het dubbelrapport, de meerderheids- en de minderheidsnota samen aan de kerk te moeten voorleggen om haar reacties te vernemen, die voor een deel in consideraties tot uiting kunnen komen, maar voor het grootste deel hoogstens de vorm kunnen aannemen van opmerkingen en vragen. Het is niet te verwachten dat het oordeel van de classicale vergaderingen anders zal uitvallen dan dat van de synode. Het zijn vergaderingen van mannen, het verschijnsel van de vrouw als ambtsdrager is voor hun levensgevoel vreemd of zelfs stuitend, in hun wereldbeschouwing niet te plaatsen, voor hun "theologie" een ketterij, voor hun praktische zin een bron van onrust en verwarring.

De vraag die overblijft is of van de toegezonden rapporten onderwijzing uitgaat en of er lering uit zal worden getrokken. Mij is gevraagd een korte beschouwing te wijden aan de aard en strekking van de beide rapporten, het vooruitstrevende en het conservatieve, dat van de meerderheid, die perspectieven opent die waarlijk niet alleen voor de vrouw van belang zijn, en dat van de minderheid (die in de synode een meerderheid achter zich vond), die uit zorg voor de Waarheid Gods en de orde van de gemeente een zeker odium van negativisme en obstructie willig op zich nam. Deze minderheid laat intussen de mogelijkheid

¹ Verschenen in *Kerk en Theologie* (1) 1950 3, 166-179.

² De synodezitting was op 20 maart 1950. Pas op 30 juni 1954 kwam het onderwerp opnieuw op de agenda.

open van het diakenambt, namelijk als de onderscheiding van bijzondere en algemene kerkenraad zou worden gehandhaafd (hetgeen in het ontwerp Kerkorde niet het geval is), en erkent zendingssituaties, concentratiekampomstandigheden enz. als bijzondere uitzonderingsgevallen. De vrouwelijke vicaris wordt door het tweede rapport niet geaccepteerd, tenzij weer in noodsituaties.

Het *eerste* rapport gaat uit van de *vrouw*, vraagt naar haar plaats in de schepping, in de wereld, in de gemeente en benadert van daaruit de vraag of het zin heeft de vrouw uit te sluiten van het ambt. Het *tweede* rapport gaat van het *ambt* uit, verstaat dit als gelegen in de successie der apostelen (die alleen mannen waren) en stelt van daaruit de vraag of de vrouw mitsdien ooit in de loop der kerkgeschiedenis een ambt kan dragen, met name een regeerambt, of het niet heeft te blijven bij de positie van de vrouwen die Jezus uit hun goederen dienden en die wij met bepaalde *charismata* uitgerust tot dienstbetoon in de eerste gemeenten aantreffen. Door dit tegengesteld uitgangspunt wordt de discussie verzaamd. In het eerste rapport wordt op het ambt als theologisch probleem niet diep ingegaan – hetgeen ook moeilijk is, omdat, zodra de hiërarchische opvatting losgelaten wordt, de grenzen van ambt en bediening nauwelijks zijn te bepalen. In het tweede rapport daarentegen wordt op de antropologische vraag betreffende de vrouw, haar wezen, aard en plaats nauwelijks ingegaan – hetgeen ook moeilijk is, omdat de kerk zich nog weinig heeft bezonnen op de betekenis van de geslachtelijke differentiatie buiten het huwelijk, voor het mensenleven en de cultuur in al haar dimensies.

II

De kenmerkende trekken van het eerste rapport willen we nu eerst trachten te beschrijven. Men gaat uit van de Heilige Schrift met “voorlopige terzijdestelling” van wat de oudchristelijke en reformatische traditie heeft opgeleverd. Gehoorzaamheid aan de Heilige Schrift sluit niet uit maar juist in dat geen ogenblik de problematiek van het heden uit het oog wordt verloren. Al zal de zaak zich toespitsen op de vraag of het *regeerelement*, dat voor het ambt constituerend wordt gedacht, de vrouw toekomt, alleen een overwegen van *het algemene probleem van het man-zijn en vrouw-zijn* kan ons op het antwoord voorbereiden. Gen. 1: 27-30, 1 Tim. 2: 13, 1 Cor. 2: 8,9, 1 Cor. 11: 12, Ef. 5: 22-28 leiden tot de conclusie dat er: 1. een gelijkwaardigheid is tussen de geslachten, 2. een polariteit en 3. een “onsymmetrische” verhouding. Dit betekent dat *in* de gelijkheid de grootste ongelijkheid zich voordoet. De opstellers van het eerste rapport distantiëren zich hier nadrukkelijk van de geseclariseerde beschouwingen in dezen en van de humanistische afkeer van deze dissymmetrie. “Zoals de mens staat tegenover God, die hem aanspreekt, zo staat hij in betrekkelijke, afgeleide zin ook tegenover zijn naaste, die dus God *ambtelijk*, d.w.z. naar de van Godswege gegeven opdracht, voor hem representeert. Tegelijk heeft de mens ook zelf representant Gods te zijn tegenover zijn naaste, die als zodanig *luisterend* mens is. Deze wederkerige ik-gij verhouding komt het duidelijkst uit in de verhouding man-vrouw. Ook in deze verhouding is *elk* voor de ander ambtelijke representant Gods, én *elk* voor de ander *ook* de luisterende mens. Het bijzondere is echter, dat de man *vooral* uitbeeldt het

ambtelijke, dat God representeert, dus Christus afbeeldt; de vrouw vooral uitbeeldt het *persoonlijke*, het luisteren van de mens, dus het gemeente-zijn” (p. 11). De lezer ziet dat hier schepping en verbond, het bestaan en het werken, het persoon zijn en het in een ambt staan zeer dicht bij elkaar gebracht worden. Deze notie van ambt is zo algemeen dat het schier onvermijdelijk is elk bijzonder ambt, hetzij in de staat, hetzij in de kerk, te zien als een concretisering, een toepassing van het algemene. Het accentverschil bij de elementaire gegevens: man zijn en vrouw zijn, is wel helder maar niet exclusief, er blijft een verwisseling mogelijk, op grond van de gelijkwaardigheid enerzijds, op grond van het werk van de Geest anderzijds, want het persoonlijke, het luisteren is niet minder uit de Geest dan het ambtelijke, het leiden en regeren. De geschiedenis van de mensheid toont de *zondige verstoring* van deze verhouding overduidelijk, maar niet zozeer in de verwisseling van functie als wel in de eenzijdigheid en de pervertering daarvan in een tiranniek heersen enerzijds en in de *idee-fixe* van het vrouwelijk begeren anderzijds, in dienst waarvan alle levensmogelijkheden dan worden gesteld.

Uitvoerig gaan de opstellers na hoe de beide elementen van het *ambtelijke en het persoonlijke samengaan*, met name in het christelijk handelen: het ambtelijke zou voller uitkomen in het dienen van de medemens, het persoonlijke in het gebedsleven. Ook hier niet zonder dialectiek: het speciaal ambtelijke in het dienen duidt op het gezagselement, het leiden, het regeren, het persoonlijke duidt op het bewogen zijn, het zich buigen naar de ander. Het *gezag* zal evenwel alleen op *evangelische wijze* mogen worden uitgeoefend als waarachtige dienst, gelijk Christus Zijn heerschappij gegrond heeft op zijn zelfovergave en vernedering. Omgekeerd moet het neerbuigen in liefde niet bloot persoonlijk zijn maar ambtelijk, in opdracht, en in zoverre: zakelijk. De man loopt het gevaar in heel het leven het ambt te doen *verstarren* in ambtenarij, waarbij de andere onpersoonlijk wordt – tot een limiet van het nummer zijn, terwijl het ik van de *ambtsdrager* zelf, in zijn ongebrokenheid, het leven brutaliseert. De vrouw loopt, omgekeerd, gevaar zich door haar sympathieën te laten leiden, in valse onderworpenheid te geraken en *slaafs te volgen*, onder prijsgeving van haar persoonlijke verantwoordelijkheid. Dit toont hoezeer het geïsoleerde man zijn en het dito vrouw zijn de zin van het mensenleven verduistert en de vreugde verwoest. Tot herstel van evenwicht dient principieel het rechte inzicht aangaande de verbondenheid van de geslachten in hun differentiatie, en praktisch het feit dat bepaalde vrouwen tot ambtelijk handelen in de schone, bovenpersoonlijke zin van het woord bijzonder in staat zijn, gelijk bepaalde mannen in groter persoonlijke bewogenheid kunnen dienen dan bepaalde vrouwen.

Uit een en ander volgt dat er zowel krachtens de gelijkwaardigheid als krachtens het onderscheid van de geslachten een taakverdeling voor man en vrouw moet worden aangenomen, die men globaal onder de hoofden: cultuur en natuur, creatie en procreatie, geestelijke distantieering en geestelijke identificatie zou kunnen brengen. Deze *taakverdeling* kan echter onmogelijk als absoluut worden opgevat. De ambtelijke roeping te heersen over de creatuur is volgens Genesis aan beiden tezamen opgedragen, maar eveneens de ambtelijke roeping zich te vermenigvuldigen. Na de zondeval gaat de taakverdeling scherper

uiteen, zo zelfs dat een latente strijd van de geslachten ontbrandt, om van elkaar en van de aarde het beste deel te hebben, om ten koste van of dank zij het samenzijn op de overtuigendste wijze *zichzelf* te verwerkelijken. Uitvoerig wordt ingegaan op de tegenweer hiertegen en de tekenen van die tegenweer in *bijzondere gestalten* als bijvoorbeeld de in Spreuken 31 bezongen ideale huisvrouw, die akkers koopt en handel drijft en toch voluit de zorgende vrouw en moeder blijft. En al schijnt het in onze tijd ter genezing van de verstoring in de accenten, veeleer nodig vrouwengestalten te hebben als die waarvan 1 Petr. 3: 3v. spreekt: ingetogen, met een zachte en stille geest, die kostelijk is voor God – het spreekt wel vanzelf dat tegenwoordig, waar de vrouw al meer mede-arbeidt en mede-arbeiden *moet* op het arbeidsterrein van de man, de vraag zich voordoet of we hier met iets minder wenselijks maar toch legitiems te doen hebben, dan wel met een permanente noodsituatie. En daarbij voegt zich dan naar de subjectieve zijde de vraag of de vrouw die daarvoor geschikt blijkt of bekwaam gemaakt wordt, daarbij geacht moet worden haar natuur te *perverteren*, de orde van de gemeente of de orde van de schepping voor haar deel te doorbreken.

Op deze vraag zullen we niet enkel empirisch, vanuit de noodzakelijkheden van de praktijk hebben te antwoorden. Om een antwoord te vinden dat het hart der zaak raakt, moeten we het oog richten op de gemeente van Jezus Christus. Indien ergens het normatieve weer aan de dag komt, dan is het dáár. Wij vinden dan dat de gelijkwaardigheid van man en vrouw in een nieuw en onherroepelijk licht komt. “In Christus is noch man noch vrouw, evenmin als slaaf en vrije, evenmin als jood en heiden.”³ Deze drie spanningen geven juist die punten aan waar het mensenleven door de pervertering van de zonde het meest bedreigd wordt: het geslachtsleven, het economisch leven, het godsdienstig leven.

In deze ecclesiologische paragraaf spreekt het rapport I voorshands nog steeds over het algemene ambt, *in casu* het ambt der gelovigen. Daar kan geen onderscheid zijn tussen man en vrouw: het “dienen van de mens *namens* God” en het “dienen van God *vanwege* de mens”, de neergaande, meer ambtelijke en de opgaande, meer persoonlijke lijn kunnen niet over de geslachten worden verdeeld. Het man zijn en vrouw zijn bevat geen kwalificatie die in dit opzicht ons zou dwingen hetzij het een, hetzij het ander aan één van de geslachten speciaal toe te wijzen. Het getuigenis, de belijdenis, het dienstbetoon, de barmhartige daad worden van allen verwacht en komen aan allen toe. Toch is het begrijpelijk dat Paulus zegt dat de getrouwde vrouw zich niet moet opwerpen als lerares van haar (gelovige) man in de geheimen des geloofs⁴ en dat Petrus meent dat de getrouwde vrouw haar ongelovige echtgenoot niet (zozeer) door woorden dan wel door een reine wandel moet trachten te winnen.⁵ Maar ook hier gaat het naar de drieslag: *eenheid, onderscheidenheid* en taakverdeling, *betrekkelijkheid* van de *taakverdeling*. Het is namelijk niet juist het voor te stellen alsof de vrouwen in de nieuwtestamentische gemeente alleen werkzaam geweest zijn in die dienst die wij de diaconale noemen. Priscilla wordt “medewerker” genoemd in dezelfde zin als Timotheüs en anderen (vgl. ook Rom. 16: 3,4, 21; Hand. 18: 24-26). Van

³ Gal. 3: 28.

⁴ Naar 1 Tim. 2: 12.

⁵ Naar 1 Petr. 3: 1.

Euodia en Syntyche wordt gezegd: “zij hebben tezamen met mij in het Evangelie, dat is in de prediking gestreden naast Clemens en mijn overige medewerkers”⁶ (vgl. ook Hand. 21: 9 met 1 Cor. 14: 3).

Wel is er een verschil tussen christendienst particulier, vrijwillig en om zo te zeggen: in de vrije tijd, en het werken in een “burgerlijk beroep” naar een door kerk of overheid gegeven opdracht. Maar beide zijn direct of indirect diensten aan het Evangelie. Daaruit moet volgen dat “als de vrouw wel (of niet) geroepen is tot een bepaald soort van dienst, dit geldt voor die dienst *zowel in zijn directe als in zijn indirecte vorm.*” Als zij dus niet (of wel) mag regeren als ouderling, dan is niet in te zien waarom zij het wel (of niet) zou mogen als minister. Wie dit niet toestemt, moet tot de conclusie komen dat in het staatsleven *meer* van het herstel van de rechte orde, die door de zonde verstoord werd, openbaar wordt dan in de kerkelijke gemeenschap. Is er geen strijd met wezen en taak van de vrouw gelegen in het ambt van koningin der Nederlanden, dan kan die ook niet liggen in de figuren van de vrouwelijke diaken, ouderling, of predikant. Wie zegt dat naarmate de dienst indirecter wordt, het onderscheid tussen de goddelijke bestemming van de man en de vrouw gaat vervagen, die bedenke dat het toch Bijbels is te stellen dat de *maatschappelijke* diensten voor man en vrouw *afzonderlijke* roepingen meebrengen, terwijl juist in de *gemeente*, die immers een eschatologische grootheid is, het woord dat “in Christus noch man noch vrouw is” uiteraard ook *het eerst en het meest gestalte* krijgen mag. Het zuiverst gaat echter hij die noch het een noch het ander stelt, omdat hij inziet dat de *graad* van directheid aan de *soort* van dienst niets af- of toedoet. Dit geldt te meer waar de grens tussen arbeid die wel en die niet van de kerk uitgaat vloeiende is. “Als een vrouw in haar omgeving het Evangelie mag brengen of barmhartigheid mag beoefenen, mag zij dat ook doen, waar de gemeente die diensten uitdrukkelijk van haar vraagt in officieel kerkelijk getuigend of diaconaal werk.” Ook dan is zij wettig door de gemeente en “*mitsdien van Godswege*” daartoe geroepen.

Maar is er geen verschil tussen algemeen en bijzonder ambt of tussen bediening en ambt? De leer van het ambt is onder ons nog weinig klaar. Gelijk overduidelijk ook uit de nieuwe kerkorde blijkt. De evangelisten brengen het evangelie (al mag dit geen preken heten), hulppredikers mogen een herderlijke toespraak houden, vicarissen mogen ook sacramenten bedienen zonder dat zij in het bijzondere ambt staan. Dit wordt zo verdedigd dat deze diensten het specifieke moment van het regeren nog niet bevatten, dat dan het éne, beslissende kenmerk zou zijn van het ambt in engere, strikte zin. Maar ook als men toegeeft dat het bijzondere ambt niet gedacht kan worden als enkel opkomende uit het ambt der gelovigen, dat er een “*Gegenüber*” van de gemeente méé gesteld is in het bijzondere ambt, een verticale bestemming van Christuswege, zal anderzijds erkend moeten worden dat een “spanningsverhouding” tussen enerzijds namens Christus *tegenover* de gemeente en anderzijds “*namens de gemeente*” normaal is en typerend niet alleen voor het ambt, maar ook voor de bedieningen en voor elke dienst die in opdracht van de gemeente geschiedt. De achtergrond hiervan is eenvoudig het Bijbels inzicht dat de *gemeente zelf* het ambt van Christus kreeg om Hem te dienen in de wereld, om haar te dienen met *Zijn* gaven. Het

⁶ Fil. 4: 2,3.

onderscheid tussen bediening en ambt vraagt niet om een vaste taakverdeling, deze is incidenteel, tijdelijk, naar traditie en gewoonte, naar de omstandigheden en volgens een wijs beleid, dat allereerst vraagt naar de roeping tot en de vruchtbaarheid voor het werk dat de kerk op de handen is gelegd. In de taakverdeling die wij nu hebben, schijnt het enige specifiek mannelijk ambtelijke gelegen in het verantwoordelijkheid dragen als kerkenraad. Van de kerkenraad zou de vrouw dus uitgesloten moeten blijven. Zo is de wet, zo luidt de traditie.

Het rapport gaat nu in den brede de *functies van de kerkenraad* na: de financiële zorg, de organisatie van de dienst *aan* en de dienst *van* de gemeente, de aanwijzing van gemeenteleden die bijzondere diensten te verrichten hebben, in beroeping, benoeming en verkiezing. Het blijkt dat de vrouw tot nog toe kerkvoogd kon zijn, dat behoort nog niet tot het “regeren”. Het blijkt dat de gemeente wel allerlei kerkelijke commissiearbeid heeft waaraan de vrouw deelneemt, ook dat is nog niet “regeren”. Het blijkt dat de vrouw actief kiesrecht heeft, het passief kiesrecht wordt haar onthouden om de “regering” voor de mannen te reserveren. Dit alles heeft iets onbevredigends. De man in zijn eenzijdigheid heeft ook hier de bijstand van de vrouwelijke gaven nodig. De man is geneigd op de prestaties te letten, de vrouw ziet doorgaans op wat iemand innerlijk *is*. Juist ter zake van beroeping, benoeming en verkiezing sticht deze verkeerde scheiding tussen man en vrouw in de gemeente onheil.

Wanneer dan eindelijk het rapport te spreken komt over het laatste bastion: *het regeren*, de zorg voor belijdenis en tucht, wordt de mening van hen gewogen die zeggen dat dit beslist niet voor een vrouw kan zijn weggelegd. Afgezien daarvan dat de diaken, die niet “regeert”, zitting heeft in de kerkenraad en dat de vrouw bij uitstek geschikt is voor de dienst van de barmhartigheid, en ons voorlopig aanpassende aan de regel dat de eigenlijke dienst van het Woord aan de predikant is toevertrouwd, blijft te vragen: of dit heilig ambtswerk gebonden is aan de regeerfunctie? Dat is volgens de opstellers *niet* het geval. Dat de vicaris in het Ontwerp Kerkorde de sacramenten mag bedienen, schijnt het negatief antwoord op deze vraag te ondersteunen. Als grond waarom hij niet de volle dienst van het Woord mag verrichten, wordt aangegeven dat hij door zijn opleiding de grondtalen van de Heilige Schrift niet heeft geleerd, maar dit laatste geldt juist niet bijvoorbeeld van een hulppredikant. Het is niet te ontkennen dat het tucht oefenen de vrouw minder ligt dan de man, maar daaruit volgt volstrekt niet dat er geen vrouwen kunnen zijn die juist hierin voorbeeldig zouden kunnen zijn, zo dat het heilig zakelijke niet zou ontbreken en er een rijker geschakeerd begrip voor de ander aan toegevoegd zou worden. Maar gelijk gezegd, men *hoeft* deze binnenste citadel van het “regeren” niet te slechten of te bestormen om te stellen dat de vrouw, als belijdend lid van de gemeente, geroepen kan worden om de dienst van het Woord en van de sacramenten te verrichten. Het rapport ontkent ook ten aanzien van de dienst van het regeren dat van een absolute taakverdeling sprake zou kunnen zijn, maar wat het bepleit kan het zeer goed bereiken, ook wanneer het op dit ene punt zich naar de (onhoudbaar geachte) absolute taakverdeling zou voegen. “Wij zijn van oordeel, dat als een vrouw daarvoor (voor prediking b.v.) geschiktheid heeft, deze begaafdheid niet als een

tegen Gods orde ingaande perversiteit onderdrukt moet worden, doch veeleer gebruikt moet worden... Daarbij is niet het 'recht' der vrouw het richtinggevende gezichtspunt, maar de verheerlijking Gods en de gehoorzame verwerkelijking van Zijn geopenbaarde wil. Tegen die achtergrond is dan óók te denken aan het belang van gemeente en wereld, die ermee gediend zijn als de vrouw haar gaven ten volle mag gebruiken."

III

Het *tweede rapport* is veel minder uitvoerig, omdat een deel van het in het eerste gezegde door de opstellers wordt beaamd. Het is minder ingewikkeld, omdat eenvoudig wordt geponeerd: 1. nergens staat te lezen dat Jezus vrouwen gekozen heeft tot apostelen, 2. "het ambt" geschiedt in de opvolging der apostelen, 3. *dus* is de vrouw van "het ambt" uitgesloten. Deze nota tekent bezwaar aan tegen de aanpak van het meerderheidsrapport, waarbij het kerkelijk ambt gedacht wordt als een "verdichting van het ambtelijke leven en bewegen van ieder mens in relatie tot zijn naaste". De bezwaarden willen in deze materie beginnen met de vraag welke wortel het ambt heeft. Zij vinden dit in de roeping van de discipelen (Luk. 6: 12, Mark. 3: 14,15). De discipelen worden uitgezonden om te prediken, om ziekten te genezen en om duivelen uit te werpen. Ze zijn de ooggetuigen, zij getuigen *met* Christus en *van* Christus (p. 39). Paulus hoort ook tot hen, zij het dat hij op een bijzondere wijze tot ooggetuige is gesteld. De kerk ontvangt gemeenschap met Jezus Christus door het getuigenis van de apostelen (Joh. 17, 1 Joh. 1: 1,3, 1 Joh. 2: 24, 1 Cor. 4: 15,16, 1 Tim. 4: 16). Zonder overgang of explicatie wordt nu verder gesproken over het ambt: *het* ambt heeft de opdracht de gemeente bij haar grond en roeping te bewaren, *het* ambt rust de gemeente toe, enzovoort. De enige aanduiding van een samenhang wordt gegeven in de zin: "het apostolaat der apostelen 'wekt' het apostolaat der kerk". En "waar de apostelen er niet meer zijn, moet de kerk bepaald blijven door hun opdracht en getuigenis, opdat het dienstbetoon richting en vaart moge ontvangen". Op de bedenking dat het apostolaat een heel eigen onherhaalbare figuur is, dat het getuigenis van de apostelen onder ons *voortleeft in de Heilige Schrift*, dat de *successio apostolorum* voor reformatorisch besef primair een continuïteit van het apostolisch getuigenis en niet van een gezagsoverdracht van persoon op persoon kan beduiden, dat de gemeente zelf getuigend ("apostolisch") bezig is en dat het ambt weliswaar van Christuswege geconstitueerd wordt, maar niettemin uit de gemeente opkomt – op deze voor de hand liggende bedenkingen wordt niet ingegaan. "*Het ambt is door Christus gesteld*" – Welk ambt? Het bisschopsambt van de anglicanen, het *Pfarramt* van de luthersen, het presbyterambt van de gereformeerden? Met verwaarlozing van de drie-ambtenleer? – "om het pand van het apostolisch getuigenis te bewaren" – Enkel om het te bewaren? Is de zin van prediking, sacrament, tucht alleen of in wezen een bewaren? Maar al zou men in al deze vragen klaarheid hebben, en al zou men toestemmen dat het consistorie niet een "delegatie is van het algemeen priesterschap der gelovigen" (een mijns inziens al te polemische en tenslotte onbillijke weergave van de ambtsopvatting van het éérste rapport), dan blijft toch duister wat dit ganse betoog nu eigenlijk te maken heeft met de vraag naar de vrouw en het ambt.

Op zichzelf ligt in het genoemde en door ons voor een ogenblik onderstellenderwijs toegestemde geen enkel volwaardig argument tegen de mogelijkheid dat een vrouw het ambt zou kunnen dragen, [door] het apostolisch getuigenis te bewaren en “op een dienende wijze te staan de gemeente *als tegenover*” (p. 33). Plotseling staat daar dan te lezen: “dat de Here God soeverein blijft en bij falende ambtsvervulling op andere wijze de gemeente kan bewaren bij haar grond en roeping, sluit niet in dat daarom de functie van het ambt moet worden *ontkracht*”. Daarmee kan ieder het eens zijn, wanneer dit betekent dat, als de ambtsdragers tekort schieten, gelovigen die geen ambtsdragers zijn en die het getuigend werk doen dan in feite in de apostolische successie staan. Ook dat wij het vertrouwen in Gods vrijmacht niet mogen misbruiken om de “functie” van “het” ambt in normale omstandigheden te “ontkrachten”, kan ieder geredelijk toestemmen. Maar waar wil dit heen? Het wil suggereren dat alleen in noodsituaties een vrouw in ambtelijke dienst tot getuigen geroepen geacht kan worden, en dat de “functie” van *het* ambt wordt “ontkracht” wanneer de kerk de vrouw als “bewaarster van het apostolisch getuigenis” zou erkennen en aanvaarden. Waar rust deze suggestie op? Op de mening dat wij de apostolische successie in katholisierende zin op alle punten moeten verwerpen behalve in dit éne opzicht dat alleen de man... priester kan zijn. En waarop doet men deze mening steunen? “*Nergens lezen wij dat Jezus een vrouw tot apostel koos, noch ook dat later ouderlingen, opziensers, voorgangers, vrouwen zijn geweest*”. Dit is uiteraard een historisch argument dat de moeite waard is om te overwegen, maar het kan naar ons inzicht nooit theologisch beslissend zijn, ook niet als men er andere historische momenten aan toevoegt als de bekende woorden die zich keren tegen (gelijk de opstellers zelf de zaak omschrijven) “een al te uitbundig deelnemen aan het gemeentelijke leven” (p. 34) en de bekende *loca quasi-probantia*⁷ weer in rij en gelid worden gesteld (alsof het eerste rapport niet de minste bijdrage had geleverd om de draagwijdte van zulke uitspraken nader te bepalen).

Belangrijker is het beroep op Ef. 5: 22-33, uit welke *passus* wordt afgeleid – ten aanzien van “*het*” ambt, niet ten aanzien van het huwelijk, dat daar toch aan de orde is! – dat Christus zich verhoudt tot God als de gemeente tot Christus, als de vrouw tot de man, waaruit dan deze praktische conclusie getrokken wordt dat man en vrouw zich verhouden als *ambt* en *dienstbetoon*. En plotseling wordt dan toch enigszins gezegd wat men onder ambt verstaat (maar het is niet toevallig dat men het tevoren in het vage heeft gelaten): “onder ambt verstaan wij hier het lerende en regerende ouderlingambt.” De bedoeling blijft intussen duidelijker dan de argumentatie. De uitdrukkelijke tendens komt voort uit een nadrukkelijke afweer van de vrouw, die overigens voor alle “dienstbetoon” welkom geheten wordt: “het zou een grote schade voor de kerk betekenen indien de vrouw zich *hier* zou afzijdig houden”. Het minderheidsrapport sluit met de uitspraak: “wij willen ook bij de vicarisfiguur zoals deze thans is geprojecteerd, niet de vrouw eens [en] voor al uitsluiten, doch wel haar optreden als zodanig met *reserve* omgeven”.

IV

⁷ *loca quasi-probantia*: zogenaamde bewijsplaatsen.

Het is niet onze opdracht een eigen visie te geven op het vraagstuk hier in het geding, het is ditmaal voldoende wanneer wij de lezer enigszins hebben ingelicht over de twee rapporten, die samen naar de classicale vergaderingen en naar de kerkenraden zijn gezonden. Het is belangrijk dat, hoewel de beslissing (in eerste lezing) gevallen is en de kans op gewichtige consideraties ten dezen zeer gering is, beide rapporten door velen buiten de synode nader worden gezien.

Tegen beide bestaat naar ons inzicht een tegengesteld bezwaar, namelijk dat in het eerste te zeer van een *stabiel vrouw-zijn* wordt uitgegaan om daarmee tot het ambt te komen, terwijl in het tweede te zeer van een *statische* ambtsidee wordt uitgegaan om de vrouw te weren. Uit het eerste rapport volgt niet dwingend dat de vrouw, zo verstaan vanuit haar scheppings- of gemeenteamt, als zodanig geschikt en bekwaam blijkt voor het bijzondere ambt, uit het tweede rapport volgt niet dwingend dat de zo verstane (naar ons inzicht willekeurig geïnterpreteerde) *successio apostolica* de vrouw uitsluit. In het eerste rapport is naar ons inzicht het man zijn en vrouw zijn te zeer losgemaakt van de *verhouding* tussen die twee en de *houding* van de een zowel als van de ander te zeer gefixeerd. Deze verhouding, die de wisseling in de plaats ten opzichte van elkaar in evenwicht houdt, geldt namelijk niet alleen in het huwelijk of een met een huwelijk te vergelijken verbintenis, maar kenmerkt het hele vrouwelijke en in mindere mate ook heel het mannelijke leven. De man is altijd en overal, bewust of onbewust, als broer, partner, gezelschap en “tegenpartij” *op de vrouw ingesteld*. Zo ook de vrouw op de man. Wij geloven niet dat men bijvoorbeeld met Constantin Brunner, Julien Benda en Simone de Beauvoir⁸ de geslachtelijke bepaaldheid als indifferent kan beschouwen ten aanzien van de geest, de kern van de persoonlijkheid, maar wij geloven evenmin dat het vrouw zijn als een vast bestand van overwegende eigenschappen kan worden opgevat. De vrouw is slechts in haar exclusief vrouw zijn openbaar in de *verhouding* tot de man. Daar buitenom over een *constituens*: “vrouw” in den brede te filosoferen, brengt ons tot allerlei subtiele variëteiten, dialectische verwisselingen en ruilposities die dan de ruimte voor *uitzonderingen* creëren, uitzonderlijke vrouwen en bijzondere diensten, en nog uitzonderlijker vrouwen en desnoods het bijzondere ambt. Het eerste rapport, met de conclusies waarvan ik geheel akkoord zou kunnen gaan, bederft de vreugde daaraan enigszins door het moeizame en zwaarwichtige van het betoog: door een naar ons inzicht toch nog te biblicistisch Schriftgebruik, door een zekere voorzichtigheid, die weliswaar wijs geacht moet worden gezien de traditie en stemming in de gemeente, maar die daardoor voor anderen weer die toon niet treft die volgens hen hier past: de *blijde*, onkrampachtige verklaring, de *onbekommerde* verkondiging: de Kerk lijdt onnoemelijke schade door het uitsluiten van de vrouwelijke krachten! Het rapport geeft eigenlijk geen steun genoeg aan de mondelinge uitspraak van een van de (zwaar orthodoxe) rapporteurs, dat de Kerk het moet gaan beseffen als *zonde*, zonde van traagheid en verblindings, dat zij zolang de gaven van de vrouw ongebruikt heeft gelaten in de ambtelijke dienst tot grote schade voor de gehele gemeente.

⁸ Resp. in: *Unser Christus oder das Wesen des Genies* (1921), *Le trahison des clercs* (1927) en *Le deuxième sexe* (1949).

Onnodig te zeggen dat naar ons inzicht het minderheidsrapport (dat feitelijk door een meerderheid werd gesteund) volstrekt niet bewijst wat het voorgeeft te bewijzen. Uit het feit dat er geen vrouwelijke apostelen waren (op allerlei gronden is het omgekeerde reeds cultuurhistorisch onvoorstelbaar) volgt geenszins dat er geen vrouwelijke predikanten kunnen zijn, tenzij men of – ongereformeerd – de successie van de apostelen, voor een minimaal gedeelte, *pour besoin de la cause* – toch in een opvolging van personen zoekt (in plaats van in de continuïteit van het apostolisch getuigenis) – of veronderstelt wat juist bewezen zou moeten worden, namelijk dat de grond voor deze apostelkeuze in een scheppingsordinantie met een absolute taakverdeling rust. En wanneer men dit laatste ernstig zou menen (en mede daarin vrijmoedigheid vindt heel de nood van het vrouwenbestaan in de moderne wereld van verre te bezien en feitelijk *en bagatelle* te nemen), dan moet men ook tegen een vrouwelijk koningschap, een vrouwelijke rechter, burgemeester, kamerlid enzovoort zijn, ja, ten slotte ook het vrouwenkiesrecht beslist tegenstaan, gelijk in grote ijver met “Schriftuurlijke” argumenten geschiedde toen in ons land de “paganisten” met deze idee kwamen, een ijver waarvan nu letterlijk geen spoor meer overgebleven is. Maar beginselen die door feiten radicaal kunnen worden achterhaald, zijn nooit echte beginselen geweest.

Een heel andere zaak is dat de *praktische bezwaren tegen de vrouwelijke predikant* ons zeker in *aarzelings* kunnen brengen. Het blijkt dat overal in de oecumene waar de vraag toegespitst is op het ambt in katholieke of katholiserende zin, en waar het argument van de regeermacht dus niet aan de orde komt, vrouwen lid zijn van *conseils*, *consistoires* en synoden, in Engeland bijvoorbeeld in “*the House of Laity*” zitting hebben. Maar het blijkt anderzijds dat ook in protestantse landen met een reformatorische leer aangaande het ambt *noties die bij het priesterschap behoren* met de figuur van de predikant verbonden blijven en dat déze, goeddeels onbewust, de doorslag geven in dit geding. Toen in 1935 de anglicaanse kerk in een rapport *The Ministry of Women* de openstelling van het ambt voor de vrouw werd afgewezen en een bijzonder ambt voor vrouwen (“*deaconesses*”) werd gecreëerd, verklaarde de commissie uitdrukkelijk dat zij geen theologische, psychologische of fysiologische gronden voor deze afwijzing had kunnen vinden. En in 1948 schrijft Canon Hodgson in een boekje van Canon Howard, *Can women be priests?*⁹ deze stellige uitspraak neer: “I am one of those who hold that the ordination of women to the priesthood and their consecration to the episcopate is a step forward which our Lord is urging upon His Church, and I believe that *sooner or later the whole church on earth* – orthodox, catholic, and protestant – will hear and be obedient to His voice.”

Het is de praktijk, de publieke opinie, het feit dat eigenlijk geen gemeente vráágt om vrouwelijke predikanten, het feit dat ook de vrouwelijke gemeenteleden in deze richting geen wensen hebben – het is de praktijk die hier de doorslag geeft! De praktisch-theoretische overwegingen daarenboven dat de vrouw de dragende achtergrond van het

⁹ Het citaat komt uit het ‘Foreword’ van *canon* (= kanunnik, domheer) Leonard Hodgson in het boekje van *canon* R.W. Howard: *Should women be priests? – Three sermons preached before the University of Oxford*. Oxford: Oxford University Press 1949, V.

eigen gezin mist in de gemeente waar zij werkt, dat een eigenlijke pastorie ontbreekt en dat de vrouw in het surrogaat van pastorie niet zonder zeer subtiele voorzichtigheid kan verkeren, dat ook de problemen van de werkende vrouw, die in wereldlijke betrekkingen reeds zoveel belastende complicaties meebrengen, nu ook hun rol zouden gaan spelen in het pastoraat der kerk – bepalen tot nog toe feitelijk (en voor een deel terecht) de houding van de gemeente. Ik ben overtuigd dat de argumentatie met 1 Cor. 14: 34 (die vrijwel unaniem door de exegeten ongeldig is gemaakt) niet primair is, maar veeleer uit de traditie, de praktijk, het levensgevoel opkomt en even spoorloos verdwijnen zal als de betogen die destijds in christelijke kringen gevoerd werden, op Schriftuurlijke gronden, tegen het passief vrouwenkiesrecht. Maar dit stil wegsterven, omdat een gewijzigde wereldsituatie ons ten langen leste ook overweldigt, is *geestelijk* wel zeer onbevredigend. Wanneer het zo loopt met de vrouw in het ambt, dan gaat de *zegen* ervan misschien verloren omdat de ogen niet veel eerder, en onafhankelijk van de omstandigheden, voor die zegen, de positieve verrijking, deze wezenlijke aanvulling, de onderlinge dienst, de vrije vormgeving van het “in Christus is man noch vrouw”, geopend waren. Wel mag men mijns inziens rekenen met de mogelijkheid dat er, ondanks de schijn van het tegendeel, veel meer zicht en verwachting is, op de wijze van Paulus’ instelling ten opzichte van de slavernij, die hij sociologisch aanvaardt, ethisch laat gelden, maar in het geloof doorbreekt, *waarbij de dóórbraak geschiedenis maakt* en geschiedenis maken kon, omdat de harten er vanuit de gemeenschap aan de schatten en weldaden van het Evangelie reeds mee bezig waren, terwijl aan de oppervlakte de oude garelen en de diep ingeprente denkdressaten nog volkomen het veld behielden. Misschien zijn deze dingen reeds veel verder rijp geworden dan wij kunnen zien en gaan wij “vanzelf” tot nieuwe oordelen over. Deze mogelijkheid neemt echter niet weg dat wij de hoge *wenselijkheid* blijven bepleiten van een en ander *bewust* te doen, in een open bezinning, een royale herziening, een blijde erkentenis, een geestelijke overweging, een argeloze keuze, op een verse levensweg, en in een hoogst positieve verwachting van zegen, waarbij ten slotte alleen de schaduw van de spijt moge overblijven niet eerder en vrolijker overgegaan te zijn tot deze principiële ontvankelijkheid voor de mogelijkheid van de én charismatisch én ambtelijk in apostolaat en pastoraat, profetie en lering haar levenstaak vervullende vrouw.